

XIII

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

BALÁZS IMRE JÓZSEF
BENŐ ATTILA
BODÓ MÁRTA
CSERNICKÓ ISTVÁN
EGYED PÉTER
GÁBOR KÁLMÁN
GÁL NOÉMI
GÉCZI JÁNOS
KÁNTOR LAJOS
KÁSA ZOLTÁN
KENÉZ FERENC
KOLLÁTH ANNA
KÓS ANDRÁS
GELLU NAUM
PÉNTEK JÁNOS
SAS PÉTER
SZOTÁK SZILVIA
TÓTH SZABOLCS BARNABÁS
WILHELM SÁNDOR

2

VÁLTOZÓ KOR – VÁLTOZÓ NYELV

III. FOLYAM
2009.
FEBRUÁR

A KORUNK INTÉZMÉNYHÁLÓZATA

- A KORUNK igényes **könyvek kiadásával** is foglalkozik.
- Havonta szervez **képzőművészeti kiállításokat** a Korunk Galériában.
- Képzési formákat működtet a **Korunk Akadémia** keretén belül.
- Kulturális rendezvényeket, könyvbemutatókat, kiállításokat szervez a magyar nyelvterület településein, Budapesten havi rendszerességgel a **Korunk – Budai Porta** sorozat helyszínén, a Bem moziban.
- Rendszeresen frissülő **internetes honlapot** működtet a **www.korunk.org** webcímen.
- A romániai **sajtó rendszeres szemlélését** végzi a *Sajtófókus* című heti kiadványában.

XXK

KORUNK

FÓRUM • KULTÚRA • TUDOMÁNY

HARMADIK FOLYAM • XX/2. • 2009. FEBRUÁR

TARTALOM

KENÉZ FERENC • A magyar világ vége, Az asztalos, a szabó meg a többi, Nagyokat sóhajtó emberek, Más templom nem volt (<i>versek</i> a „Gyermekrajzok” ciklusból)	3
PÉNTEK JÁNOS • Változó kor(unk) – változó nyelv(ünk)	6
GÁL NOÉMI • Veszélyeztetett nyelvek és a nyelvfelélesztés	12
GÉCZI JÁNOS • Mekkora a világ..., Nem vigasztal (<i>versek</i>)	19
SZOTÁK SZILVIA • A magyar nyelv helyzete Ausztriában	21
KOLLÁTH ANNA • Kétnyelvű tanárképzés: diplomán innen és túl	27
CSERNICKÓ ISTVÁN • Az ukrajnai oktatáspolitikai a nyelvi asszimiláció szolgáltatásban	33
GELLU NAUM • A csendes reggelek, Általában, Az erőszak ibolyaszín madara, Egyedül és mozdulatlanul, A vak tükör, Álomfolyosó (<i>versek – Balázs Imre József fordításai</i>)	41
KÁSA ZOLTÁN • Szak(anya)nyelvünk	46
BENŐ ATTILA • A dolgok másik neve	49
BODÓ MÁRTA • Séta a kozmikus kertben (<i>Európai Napló</i>)	55
■ LEVELESTÁR	
K. L. • Móricz-közelben – és -távolban	58
■ HISTÓRIA	
TÓTH SZABOLCS BARNABÁS • Adatok az első sepsiszentgyörgyi kaszinó történetéhez	60
■ VILÁGABLAK	
EGYED PÉTER • Európa-közösség	67
GAGYI ÁGNES • A Kelet–Nyugat lejtő	72
GÁBOR KÁLMÁN • Magyar fiatalok a világekockázati társadalomban	76
■ MŰ ÉS VILÁGA	
KÓS ANDRÁS–SAS PÉTER • Nekünk az érintetlen természet jelentette az otthon (<i>interjú</i>)	85

■ KÖZELKÉP

- WILHELM SÁNDOR • Tudományszeretet és szaknyelvi igényesség 91
DEMETER CSANÁD • Hogyan jutott kulcspozícióba a Hargita megyei pártelit? 95

■ TÉKA

- BALÁZS IMRE JÓZSEF • Hogyan épült be a társadalom hálózataiba a román avantgárd (*Társas esztétikák*) 101
FODOR GYÖRGYI • A következő pillanatban: (macska)riadó 104
FARKAS WELLMANN ÉVA • Ajánlatok az olvasó számára 108
CS. GYIMESI ÉVA • Erdélyi gombiratok 113
PÉTER ÁRPÁD • Értékek a magyarságkutatásban 116
ZABÁN MÁRTA • A változásban mutatkozó állandóság 120
A Korunk könyvajánlata (*Cseke Péter ajánlja*) 124

■ TALLÓ

- ZUH DEODÁTH • Kíváncsiság és európai gondolkodás 125

■ ABSTRACTS

127

■ KÉP

- KÓS ANDRÁS szobrai (László Miklós fotói)

ALAPÍTÁSI ÉV 1926

- Kiadja a Korunk Baráti Társaság ■ Elnök: KÁNTOR LAJOS ■ Tiszteletbeli elnök: DEGENFELD SÁNDOR
Főszerkesztő: BALÁZS IMRE JÓZSEF ■ A szerkesztőség tagjai: CSEKE PÉTER (médiatudomány), HORVÁTH ANDOR (főszerkesztő-helyettes; világirodalom), KESZEG ANNA (társadalomtudományok), KOVÁCS KISS GYÖNGY (főszerkesztő-helyettes; történelem), RIGÁN LÓRÁND (filozófia), ZAKARIÁS ÁGOTA (képzőművészet)
■ Gazdasági vezető: MÁRTON LEVENTE ATTILA ■ Grafikai arculat: KÖNCZEY ELEMÉR ■ Titkárság: BALÁZS JÚLIA, SASS GYÖNGYI, SÓLYOM ANNAMÁRIA
■ A Korunk – Budai Porta grémiuma: ILIA MIHÁLY, POMOGÁTS BÉLA, POSZLER GYÖRGY, ROMSICS IGNÁC, TETTAMANTI BÉLA, ZALÁN TIBOR
■ Állandó munkatársak: EGYED PÉTER, HAJDÚ FARKAS-ZOLTÁN (Heidelberg), KOVALSZKI PÉTER (Detroit), LÁSZLÓFFY ALADÁR, PETI LEHEL, ZELEI MIKLÓS (Budapest)
A megjelenéshez támogatást nyújt a Communitas Alapítvány, a kolozsvári Városi Tanács, a Nemzeti Kulturális Alap, a Szabad Sajtó Alapítvány, a Szülőföld Alap, a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány és az Új Budapest Filmstúdió.
■ A bukaresti Oktatási és Kutatási Minisztérium Országos Akkreditációs Tanácsa (CNCSIS) által (B+) tudományosnak minősített folyóirat ■ SZERKESZTŐSÉG: Kolozsvár, Str. Gen. Eremia Grigorescu (Rákóczi út) 52. Telefon: 0264-375-035; 0264-375-025; Fax: 0264-375-093 ■ POSTACÍM: 400304 Cluj, c.p. 273, Románia; Internet: www.korunk.org; e-mail: korunk@gmail.com; korunk@korunk.org; Fényszedés: KOMP-PRESS Kft. ■ NYOMDA: ALUTUS, Csíkszereda, Hargita út 108/A. Tel./fax: 0266/372407
■ A KORUNK magyarországi terjesztését az Apáczai Sajtóhíd Alapítvány végzi (1088. Budapest, Krúdy Gyula u. 3., Tel.: 0036-1-266-65-85); a lap megrendelhető a következő faxon: 0036-1-235-07-39, mobiltelefonon: a 0036-(06)-30-431-2319 (Tóth Ernő) vagy e-mailen: erno.toth.deb@gmail.com. Kiadványaink megvásárolhatók a Bem moziban (1023 Bp., Margit krt. 5/a/b)
■ Revistă editată de Asociația de Prietenie Korunk (400304 Cluj-Napoca, str. Gen. Eremia Grigorescu nr. 52.: Cod fiscal 5149284). • Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului Local Cluj-Napoca. ■ ISSN: 1222-8338

CSERNICSKÓ ISTVÁN

AZ UKRAJNAI OKTATÁSPOLITIKA A NYELVI ASSZIMILÁCIÓ SZOLGÁLATÁBAN

■ 1. Az oktatáspolitikát alakítja egy-egy állam, régió oktatási intézményhálózatának szerkezetét, típusait és sűrűségét, meghatározza az oktatott tartalmakat, az intézmények révén közvetítendő ideológiákat. Az oktatáspolitikát azonban sohasem öncélú: mindig valamilyen társadalmi, gazdasági és politikai célok mentén működik. Hátterében gyakran állnak nemzet- és nyelvpolitikai célkitűzések is. Tanulmányunkban ezt igazoljuk az ukrain oktatáspolitikai helyzetet nyelvi, nyelvpolitikai vonatkozásainak felvázolásával.

Alkotmánya és nyelvtörvénye értelmében Ukrajna egynyelvű állam (lásd Beregszászi–Cserniczkó 2007). Az ország azonban a gyakorlatban többnyelvű. Ezt a többnyelvűséget a legtöbb ukrain elemző elismeri, ám problémaként értékeli (lásd pl. Lozinskyi 2006. 217.). Az alábbiakban ennek az ukrain többnyelvűségnek mutatjuk be néhány sajátosságát, majd azt próbáljuk érzékeltetni, hogyan törekszik a hatalmon lévő ukrain elit a nyelvi sokszínűség fokozatos feloldására, a *de jure* és a *de facto* helyzet közötti összhang megteremtésére, s ebben milyen szerepet kap az oktatáspolitikát.

2. A 2001. évi népszámlálás adatai alapján Ukrajna lakosságát anyanyelv szerint a következő csoportokra oszthatjuk (Lozinskyi 2006):

- a) *ukrán anyanyelvűek*; ezen belül:
 - ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat ukrán nemzetiségűnek vallók 85 százaléka);
 - orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 4 százaléka);

Az oktatáspolitikát asszimilációs célokra fordítását az ukrán nemzet saját tapasztalatai is erősítik.

– ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrainai lengyelek 71, a szlovákok 42 százaléka stb.);

b) *orosz anyanyelvűek*; ezen belül:

– orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek (a magukat orosz nemzetiségűnek vallók 96 százaléka);

– ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek (az ukrán nemzetiségűek 15 százaléka);

– orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek (pl. az ukrainai beloruszok 62, a tatárok 59 százaléka stb.);

c) *kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik* (pl. a magyarok 95 százaléka, a románok és krími tatárok 92 százaléka stb.);

d) *kisebbségek, akik valamely más nemzeti kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek* (pl. a kárpátaljai cigányok 62 százaléka a magyar nyelvet; lásd Molnár 2004. 120–121; ez az ukrainai cigány nemzetiségűek 18 százaléka; lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat. Ukrajna lakossága anyanyelv és nemzetiség szerint a 2001. évi népszámlálás adatai alapján

NEMZETISÉG ÉS ANYANYELV	FŐ	%
Ukrán nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	31 970 728	66,27
Orosz nemzetiségű ukrán anyanyelvűek	328 152	0,68
Ukrán anyanyelvű nemzeti kisebbségek	278 588	0,58
<i>UKRÁN ANYANYELVŰ ÖSSZESEN</i>	<i>32 577 468</i>	<i>67,53</i>
Orosz nemzetiségű orosz anyanyelvűek	7 993 832	16,57
Ukrán nemzetiségű orosz anyanyelvűek	5 544 729	11,49
Orosz anyanyelvű nemzeti kisebbségek	735 109	1,52
<i>OROSZ ANYANYELVŰ ÖSSZESEN</i>	<i>14 273 670</i>	<i>29,59</i>
Kisebbségek, akiknek anyanyelve és nemzetisége megegyezik	1 129 397	2,34
Kisebbségek, akik valamely más kisebbség nyelvét tekintik anyanyelvüknek	260 367	0,54
<i>KISEBBSÉGI ANYANYELVŰ ÖSSZESEN</i>	<i>1 389 764</i>	<i>2,88</i>
UKRAJNA ÖSSZESEN	48 240 902	100

A független Ukrajna történetének 2001-ben rendezett első népszámlálási adatai szerint az ország lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetétele között jelentős különbség figyelhető meg:

a) nemzetiségi szempontból a lakosság 77,82 százaléka ukrán, 17,28 orosz, 4,90 pedig egyéb nemzetiségű;

b) ezzel szemben anyanyelv alapján Ukrajna lakosainak kétharmada (67,53%) ukrán, csaknem harmada (29,59%) orosz, 2,88 százaléka pedig egyéb anyanyelvű (lásd a 2001. évi census hivatalos adatait a <http://www.ukrstat.gov.ua> honlapon).

Ha a nemzetiségi és anyanyelvi adatok mellé még egy mutatót figyelembe veszünk, akkor tovább árnyalódik Ukrajna nyelvi képe. Ez az adat az országban különböző nyelveken tanulók aránya. A 2003/2004. tanévben az ukrainai iskolások 75,05 százaléka tanul ukrán nyelven, 23,89 oroszul, s mindössze 1,06% azok aránya, akik egyéb nyelven sajátíthatják el a tananyagot. Vagyis:

a) többen tanulnak ukránul, mint amennyi ukrán anyanyelvű polgára van Ukrajnának, de kevesebben, mint amennyien ukrán nemzetiségűnek vallották magukat;

b) kevesebben tanulhatnak oroszul, mint amekkora az orosz anyanyelvűek aránya az országban, ám jóval többen, mint amennyi az orosz nemzetiségű lakosok aránya;

c) bár a nem ukrán/orosz nemzetiségűek aránya közel öt százalék, a kisebbségi nyelveket anyanyelvként beszélőké pedig csaknem három százalék, mindössze min-

3. Az ukrán állami nyelvpolitika szeretné az ország nyelvi képét összhangba hozni a kodifikált jogi helyzettel. Kimondatlanul az a cél, hogy Ukrajna középtávon gyakorlatilag egynyelvű, mégpedig ukrán nyelvű állammá váljék. Ennek eléréséhez ideális eszközt látnak az oktatásban. Az alábbi néhány példa véleményünk szerint igazolja, hogy az oktatáspolitikát ilyen nemzet- és nyelvpolitikai célok érdekében aktivizálták.

Ukrajna elnöke 2008. március 20-án N 244/2008 számmal kiadott, az ukrán oktatás minőségének javítását célzó rendelete 8. pontja értelmében többek között úgy kell kielégíteni a nemzeti kisebbségek oktatási igényeit, hogy a kisebbségi nyelven oktató iskolákban bizonyos tárgyakat ukránul kell oktatni. A dokumentumban a kisebbségek anyanyelvi oktatásának helyzete fel sem merül. Az oktatási tárca vezetőjének, Ivan Vakarczuknak 2008. május 26-án kiadott 461. számú rendelete hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot, amely a 2008–2011 közötti évekre érvényes.¹ A cselekvési terv alapján 2008. szeptember 1-jétől a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban (2009. szeptember 1-jétől) már csak ukrán nyelven oktathatják ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására. A 10. osztályokban – a 2010-től már minden tárgyból kötelezően ukrán nyelvű emelt szintű érettségi és egyben felvételi vizsgákra való felkészülés jegyében – szeptembertől két nyelven kell oktatni Ukrajna történetét és a matematikát, a 11. osztályban a 2009-es tanévkezdéstől két nyelven a matematikát és csak államnyelven egy, a tanulók által választott tantárgyat. A központi program alapján valamennyi megye és a Krími Autonóm Köztársaság is kidolgozta saját regionális programját.² Ezt a programot erősíti meg a kárpátjai regionális program is, melyet a megyei közigazgatási hivatal oktatási főosztálya 2008. július 2-i, 548. számú rendeletében léptet hatályba.³

A miniszteri rendelettel megerősített program az úgynevezett átirányítási (transzitiv) oktatási modell bevezetését irányozza elő a nem ukrán tannyelvű iskolák számára. Az asszimilációt, a fokozatos nyelvi beolvadást célzó program lényege, hogy az oktatás első szakaszában (az elemi osztályokban) a kisebbségi gyerekek anyanyelvükön kezdenek el tanulni, és anyanyelvük mellett a többségi nyelvet is oktatják számukra. A következő szakaszban, amikor a kisebbségi tanulók másodnyelvi készségeit megfelelőnek tartják arra, hogy a többség nyelvét tanulásra, ismeretszerzésre használják, a tanulókat fokozatosan átirányítják a többségi nyelven való tanulásra, s az utolsó fázisban már gyakorlatilag minden tárgyat államnyelven tanítanak. Ennek az oktatási modellnek a célja hosszú távon többségi egynyelvűség kialakítása az oktatás révén. A programban a kisebbségi nyelv szerepe arra korlátozódik, hogy segítse a második nyelv elsajátítását, megerősítését s ezzel a többségi nyelven való oktatásra való átirányítást, hosszú távon az integráció helyett az asszimilációt (vö. Göncz 1999. 106–107; Skutnabb-Kangas 1997. 25.).

Miközben az oktatási minisztérium az egyik legfontosabb oktatási problémának épp azt tekintette, hogy a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban nagyon alacsony az államnyelv oktatásának színvonala és határfoka,⁴ 2008-ban kötelezővé tették az ukrán nyelvet és irodalmat mint érettségi és felvételi vizsgatantárgyat. A tesztvizsga követelményei teljesen azonosak voltak az ukrán tannyelvű iskolákban érettségizők és a nem államnyelven tanulók számára egyaránt.⁵ Miközben országos átlagban a ma-

turálók 8,38 százaléka bukott meg az ukrán emelt szintű érettségien,⁶ a magyar tan nyelvű iskolák végzősei között ez az arány 29,58%.⁷ A 2009. évi felvételi rendről szóló miniszteri rendelet szintén kötelezővé teszi az emelt szintű érettségi és egyben felvételi tesztvizsgát ukrán nyelvből és irodalomból valamennyi ukrainai felsőoktatási intézmény mindegyik szakjára, s 2009-ben is azonos követelményeket támasztanak ukránból a végzősök elé, függetlenül attól, milyen tannyelvű iskolába jártak, illetve milyen programok, tankönyvek és óraszám alapján tanulták az ukrán nyelvet és irodalmat.⁸ A 2009/2010. tanévtől kezdve minden érettségi és egyben felvételi vizsgát ukrán nyelven kell tenni Ukrajnában.⁹

Az oktatási miniszter 2008. március 21-én az ország felsőoktatási intézményeinek vezetőivel tartott találkozón elmondott beszédében kijelentette: „Az oktatási és tudományos minisztérium egyik legkiemeltebb feladata az oktatás teljes mértékben államnyelven történő bevezetése a felsőoktatási intézményekben.”¹⁰ A felsőoktatási törvénynek az oktatási tárca által 2008 tavaszán kidolgozott tervezetében ennek megfelelően az áll, hogy Ukrajnában a felsőoktatási képzés nyelve az ukrán.¹¹

4. Nem állíthatjuk, hogy a kisebbségi nyelven folyó oktatási rendszer szűkítésére való törekvés új jelenség Ukrajnában. Az ukrán oktatási tárca már 1997-ben is kidolgozott egy koncepciót a kisebbségi oktatás átalakítására. A több (legalább négy) változatot megért koncepció szintén az átírányítási (tranzitív) modellt, illetve az úgynevezett polikulturális oktatást kínálta a kisebbségieknek (lásd Csernicskó 1998. 182–185.), ám az erőteljes tiltakozási hullám után visszalépett annak bevezetésétől (lásd Orosz 2005. 47–49.).

Szintén a kisebbségi oktatással szembeni törekvésekre utalnak a Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának Ukrajna által 1999-ben, illetve 2003-ban ratifikált változata közötti különbségek (lásd a 2. táblázatot).¹² Míg az Alkotmánybíróság által hatályon kívül helyezett 1999-es törvényben az oktatás valamennyi szintjén a lehető legkedvezőbb előírások alkalmazását vállalta az ország (biztosítva, hogy a kisebbség nyelve tannyelv lehessen), 2003-ban már csak azt a lehetőséget biztosítja, hogy tantárgyként tanulható legyen a kisebbségi közösség nyelve.

2. táblázat A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája oktatási cikkelyéből Ukrajna által alkalmazni kívánt pontok és bekezdések az 1999. és 2003. évi ratifikációs törvényben

	N 1350–XIV. sz. törvény (1999) (ha a kisebbség aránya eléri a 20 százalékot)	N 802–IV. számú (2003) törvény
1. Pont		
a) óvodai nevelés	a (I), a (II), a (III)	a (III)
b) általános iskolai oktatás	b (I), b (II), b (III)	b (IV)
c) középiskolai oktatás	c (I), c (II), c (III)	c (IV)
d) szakmunkásképzés	d (I), d (II), d (III)	–
e) felsőoktatás	e (I), e (II)	e (III)
f) felnőttoktatás	f (I), f (II)	f (III)
g)	G	g
h)	H	h
i)	I	i
2. pont	2. pont	2. pont

5. Az ukrán nyelv fejlesztésének a 2004–2010. évekre kidolgozott és a kormány által jóváhagyott állami programja a következőképpen fogalmaz: „Az államalkotási folyamatban az ukrán nyelvnek vezető szerepe van.” A dokumentum a nyelvet a nemzeti identitás lényeges mutatójának tekinti.¹³ Ukrajna Alkotmánybíróságának 2008. április 22-én elfogadott állásfoglalása leszögezi: „Az ukrán nyelv államnyelvi státusa az állam alkotmányos rendjének az állam területével, fővárosával, állami szimbólumaival azonos szintű összetevője.” Az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából a 2008–2011 közötti évekre kidolgozott minisztériumi program az alábbi szerepet tulajdonítja az ukrán nyelvnek mint államnyelvnek: „A nyelv államisága univerzális formája az emberek egy egészben, egy népben való egyesítésének. Fontos tényezője a nemzet önmeghatározásának, a nemzet genetikai kódja, az ország fejlődésének biztos alapja és a nemzeti kultúra kialakításának eszköze.”¹⁴ Hogy az oktatásnak, illetve az oktatás nyelvének miért van fontos szerepe az ukrán nemzettudat formálásában, az egységesnek megálmodott Ukrajna kialakításában, jól mutatja néhány statisztikai adat.

A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Ukrajna által 2003-ban ratifikált törvénye értelmében az ország 13 nemzeti kisebbségének nyelve esik a Charta védelme alá (lásd Beregszászi–Cserniczkó 2007). A 3. táblázatban a többségi (ukránok) mellett ezen 13 közösség és nyelv vonatkozásában mutatjuk be, milyen összefüggés látszik a nyelvi identitás, a nyelvmegtartás, illetve az oktatás nyelve között.

3. táblázat. Nemzetiségi, anyanyelvi és tannyelvi adatok
Ukrajna nagyobb nemzeti közösségei vonatkozásában

	Számuk	Arányuk az ország lakosságán belül	Anyanyelvük és nemzetiségük megegyezik	Anyanyelvén tanul	
				Fő	Az összes iskolás százalékban
	37 541				
Ukrán	693	77,82	85,16	4 379 675	75,05
Orosz	8 334 141	17,28	95,92	1 394 331	23,89
Belorusz	275 763	0,57	19,79	–	–
Moldovai	258 619	0,54	70,04	6 508	0,11
Krími tatár	248 193	0,51	92,01	5 945	0,10
Bolgár	204 574	0,42	64,15	120	0,00
Magyar	156 566	0,32	95,44	20 229	0,35
Román	150 989	0,31	91,74	27 471	0,47
Lengyel	144 130	0,30	12,95	1404	0,02
Zsidó	103 591	0,21	3,10	–	–
Görög	91 548	0,19	6,37	–	–
Német	33 302	0,07	12,18	–	–
Gagauz	31 923	0,07	71,49	–	–
Szlovák	6 397	0,01	41,16	97	0,00

A 3. táblázatból látszik, hogy azon közösségek esetében előrehaladt a nyelvcsere, amelyek nem rendelkeznek anyanyelvi iskolákkal. Hiába alkotják például az oroszok után a legnagyobb ukrajnai kisebbséget a beloruszok, nincsenek belorusz nyelven oktató iskoláik, és mindössze 19,79 százalékuk vallja anyanyelvének nemzetisége nyelvét. Ezzel szemben például a románok és a magyarok ragaszkodnak nyelvükhöz és iskoláikhoz egyaránt. Azt persze nem könnyű eldönteni, hogy körükben azért olyan magas a saját nyelvüket megőrzők aránya, mert saját nyelvükön tanulhatnak, vagy esetleg azért ragaszkodnak iskoláikhoz, mert erősek a nyelvmegtartásra irányuló törekvéseik, ám az valószínűsíthető, hogy a két mutató kapcsolatban van és erősíti egymást.

A 4. táblázat azt mutatja be (Ukrajnának a Charta alkalmazásáról 2007. április 20-án készített első jelentés alapján¹⁵), hogy a Charta hatálya alá eső 13 ukrainai kisebbségi nyelv hogyan jelenik meg az oktatás különböző szintjein. Ez az adatsor is arra világít rá, hogy azoknak a közösségeknek a nyelve van jelen tannyelvként (is) az oktatás különböző szintjein, melyek körében a nyelvmegtartás a jellemző, illetve ellenkezőleg: a teljes nyelvcserre irányába haladó közösségek nyelve alig van (tannyelvként egyáltalán nincs) jelen az oktatásban (esetleg csak a nemzeti kultúrát, hagyományokat oktatják számukra, illetve tantárgyként tanulhatják közösségük nyelvét).

4. táblázat. Ukrajna 13 nemzeti kisebbségének nyelve az oktatás különböző szintjein

Kisebbségi nyelv	Ovodai nevelés nyelve	Nemzeti kultúra, hagyományok	Fakultatív tárgy	Tantárgyként oktatják	Tannyelv (1–4. oszt.)	Tannyelv (5–11. oszt.)	Szakoktatásban tannyelv	Oktatják a felsőoktatásban
Belarusz			+					
Bolgár		+	+	+	+	+		+
Csagauz		+	+	+				
Görög		+	+	+				+
Jiddis		+	+	+				+
Krimi tatár		+	+	+	+	+		+
Lengyel	+	+	+	+	+	+		+
Magyar	+	+	+	+	+	+	+	+
Moldovai	+	+	+	+	+	+		+
Német	*		*	*	*	*	*	*
Orosz	+	+	+	+	+	+	+	+
Román		+	+	+	+	+		+
Szlovák		+	+	+	+			+

* Idegen nyelvként oktatják.

A fenti adatok ismeretében nem meglepő tehát, hogy az ukrán állam úgy véli: a nemzetiségi nyelven folyó oktatás visszafejlesztésével, az ukrán nyelven tanulók számának folyamatos növelésével el lehet érni az ország állampolgárainak ukrán nyelvűvé formálását. E törekvés elsősorban az orosz abszolút dominanciát mutató keleti és déli országrész ukránosítását célozza meg. S ha figyelembe vesszük, hogy az ország nyelvi és nemzetiségi alapon való kettészakadása egyben politikai törésvonalat is jelent (Csernicskó 2006), akkor érthetővé válik az oktatás- és nyelvpolitikai igyekezet. Azokban a keleti és déli régiókban ugyanis, ahol az orosz anyanyelvűek alkotnak többséget, a parlamenti és elnökválasztásokon rendre az Oroszországgal való kapcsolatok erősítését támogató, a NATO-csatlakozást elvető erők gyűjtik be a voksok túlnyomó többségét, míg a dominánsan ukrán nyelvű északi és nyugati megyékben a magukat demokratikusnak valló, az euroatlanti integrációt hirdető politikusok tarolnak.

Az oktatáspolitikai asszimilációs célokra fordítását az ukrán nemzet saját tapasztalatai is erősítik. A Szovjetunió fennállása idején az akkori szovjet tagköztársaság déli és keleti régióiban alig működött ukrán tannyelvű iskola, ukrán gyerekek tömegei tanultak orosz nyelven. Részben ez is magyarázza, miért tekinti a krími ukrán nemzetiségűeknek csak 40 százaléka, a Donyeck megyeieknek 41, a Luhanszk megyeieknek 50 százaléka anyanyelvének az ukránt.¹⁶

6. Ukrajna oktatáspolitikai döntéseiből kitűnik, hogy az 1991-ben kisebbségiből többségi pozícióba került ukrán elit a Szovjetuniótól örökölt lenini nemzetiségi politika elveit és módszereit követi: a felszínen széles jogokat biztosítanak a kisebbségeknek, ám közben azt sugallják számukra, hogy csak akkor lehetnek sikeresek, ha az ukrán tannyelvű iskolákat választják, és hosszú távon feladják nyelvüket. Az állam a kisebbségi integráció útjaként a nyelvi asszimilációt jelöli meg. Ebben a rendszerben a kisebbségek szerepe az, hogy folklórfesztiválokon felvegyék népviseletüket, elénekeljék népdalaikat, eltáncolják hagyományos táncaikat, elkészítsék nemzeti ételeiket, s így igazolják az állami nemzetiségi politika diadalát. De amint belépnek egy állami hivatalba vagy a munkahelyükre, esetleg az iskolába, váltsanak át az ukrán nyelv használatára. Az állam úgy kommunikálja a két tannyelvű oktatás bevezetését, illetve az államnyelven folyó képzésre történő fokozatos áttérést, hogy mindez a kisebbségek sikeresebb integrációja, versenyképességének javítása érdekében történik. Az oktatási tárca például 2008. szeptember 11-én sajtóközleményben hangsúlyozta a következőket: „A minisztérium abból indul ki, hogy az anyanyelv és az államnyelv elsajátítása lényeges előfeltétele a fiatalok további életében elért sikereinek, az ukrán társadalomba való teljes értékű integrációjuknak.”¹⁷ Ezt igazolja a kijevi oktatási tárca vezetőjének azon nyilatkozata is, mely szerint ahhoz, hogy valaki kisebbségiként Ukrajnában minőségi felsőoktatásban vegyen részt, karriert csináljon, megvalósítsa önmagát, anyanyelve mellett természetszerűleg ukránul is tudnia kell. Hozzátette továbbá: „Nekem mint miniszternek világos: senkinek nincs joga és nem lehet lehetősége arra, hogy korlátozza az állampolgárok azon alkotmányos jogát, hogy az államnyelven tanulhassanak és szerezhessenek végzettséget. Én amellett vagyok, hogy minden anya az anyanyelvén énekeljen bölcsődalt gyermekének. Ám Ukrajna minden állampolgára, többek között a nemzeti kisebbségek képviselői is, az ukrán mint államnyelv magas szintű ismerete révén teljes értékűen integrálódjanak az ukrán társadalomba és legyenek sikeresek.”¹⁸ Az ukrainai kisebbségeknek szánt szerepre következtethetünk az ukrán delegáció vezetőjének az ukrán–magyar kormányközi kisebbségi vegyes bizottság 2008. szeptemberi ungvári ülésén tett nyilatkozatából is. A *Kárpátalja* című hetilap beszámolója szerint a diplomata úgy véli, a kárpátaljai magyar szülők azon döntése, hogy gyermeküket a magyar tannyelvű iskola helyett ukránba íratják, „természetes folyamat”, hiszen „az emberek nem akarnak pluszterheket magukra venni a magyar nyelv tanulásával, s ezért választják az ukrán tannyelvű iskolát [...], anélkül hogy megnehezítenék a saját életüket a magyar nyelv és kultúra ismeretével”.¹⁹

Ukrajna tehát a mai nemzetiségi és nyelvi sokszínűség helyett inkább a nemzeti ségi szempontból színes, ámde nyelvileg homogén (mégpedig ukrán egynyelvű) állam modelljét tekinti mintának. A szovjet internacionalizmus köntösébe bújtatott oroszítás után az álcázott ukránosítás következik.

■ JEGYZETEK

1. Lásd Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma honlapján: <http://www.mon.gov.ua>
2. Az egy kaptafára készült regionális cselekvési tervek hozzáférhető a kijevi oktatási tárca honlapján.
3. Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó regionális állami ágazati program a 2008–2011. évekre. Megtalálható az oktatási minisztérium honlapján.
4. Az oktatási miniszter egyenesen így fogalmazott 2008. március 4-i beszédében: „Kiderült, hogy az ukrán nyelv oktatása helyett nemritkán ezt csak imitálják, a bizonyítványokba pedig a legmagasabb osztályzatok kerülnek.” http://www.mon.gov.ua/newstmp/2008/05_03/doc.doc
5. A független tesztközpont vezetője, I. Likarcsuk 01/10-661 számú, 2008. július 17-i keltezésű, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnökének címzett (ukrán nyelvű) levelében azt írja, hogy az állami követelmények ukrán nyelvből és irodalomból azonosak a magyar és ukrán tannyelvű iskolák tanulói számára.
6. Lásd <http://www.testportal.gov.ua>
7. Lásd a *Kárpátalja* c. hetilapban (2008. június 6.)
8. Lásd az oktatási miniszter 2008. szeptember 2-án kelt 802. számú, az Igazságügyi Minisztériumban 2008. szeptember 24-én 892/15583. számmal regisztrált rendeletét.

9. Ez áll az Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának honlapján található közleményben: „Az átmeneti időszakban (2008–2009. év) a tesztek tartalma (az ukrán nyelv és irodalom teszt kivételével) *le lesz fordítva az egyes nemzeti kisebbségek nyelvére.*” (http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/20_03/Szerzo_kiemelése.) Az oktatási tárca által a Beregszászi Járási Tanácsnak címzett, 2008. augusztus 8-án 2/2-14-2717 iktatási számmal kelt levelében szintén az áll, hogy a kormány döntése értelmében az érettségi és egyben felvételi vizsgák kérdéseit már csak a 2008/2009. tanévben fordítják le a kisebbségek nyelvére.
10. A beszéd ukrán nyelven megtalálható: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/21_03
11. A független tesztközpont vezetőjének, I. Likarcsuknak már említett 01/10-661 számú, 2008. július 17-i keltezésű levelében az olvasható, hogy a felvétel a független külső értékelés eredményei alapján történik felsőoktatási intézményekbe, ahol az oktatási-nevelési folyamat államnyelven folyik. Vagyis az emelt szintű érettségi s egyben felvételi vizsgát szervező és lebonyolító intézmény vezetője szerint már a 2008/2009. tanévben is ukrán nyelvű lesz a felsőoktatás Ukrajnában (vagy annak kell lennie).
12. A Charta Ukrajna által ratifikált két változatról lásd Beregszászi–Csernicskó 2007.
13. Az ukrán nyelv fejlesztésének és funkcionálásának állami programja a 2004–2010. évekre. Jóváhagyta Ukrajna Kormánya 2003. október 2-án kiadott 1546. számú rendelete (http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/zakon/p_1546.htm).
14. Az ukrán nyelv oktatásának a nemzetiségi nyelven oktató iskolákban történő javítását célzó állami ágazati program a 2008–2011. évekre.
15. A jelentés anyagát lásd az alábbi honlapon: http://www.minjust.gov.ua/files/dopovid_20_04_2007.zip
16. Lásd a népszámlálás adatait a <http://www.ukrcensus.gov.ua> honlapon.
17. A sajtó fordításomban idézett sajtóközleményt teljes egészében ukrán nyelven lásd a minisztérium honlapján: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/11_09.
18. Lásd a miniszter interjút a Vysokij zamok című lap 2008. október 23-i számában. Az interneten megtalálható az alábbi címen: http://www.mon.gov.ua/main.php?querz=newstmp/2008/23_10/1. Lásd továbbá a minisztérium sajtóosztályának közleményét: http://www.mon.gov.ua/main.php?query=newstmp/2008/11_09
19. Lásd a Kárpátalja című hetilap 2008. szeptember 26-i számában.

■ IRODALOM

- Beregszászi A. – Csernicskó I.: A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája – ukrainai módra. Kisebbségkutatás, 2007. 2. 251–261.
- Csernicskó I.: A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján). Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp., 1998.
- Csernicskó I.: Az ukrán–orosz nyelvi háború és a kárpátaljai magyarság. Kisebbségkutatás, 2006. 4. 764–769.
- Göncz L.: A magyar nyelv Jugoszláviában (Vajdaságban). Osiris Kiadó–Forum Könyvkiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely, Bp.–Újvidék, 1999.
- Lozinskyi, R.: Tendencii movnoi sytuacii s Ukraini. Visnyk L'vivskoho universytetu. Seria geografichna, 2006. 33. 217–227.
- Molnár J.: Kárpátalja lakosságának nyelvi összetétele a 2001-es ukrainai népszámlálás adatai alapján. In: Beregszászi A. és Csernicskó I. (szerk.): Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról. PoliPrint, Ungvár, 2004. 119–130.
- Orosz I.: A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999). PoliPrint, Ungvár, 2005.
- Skutnabb-Kangas, T.: Nyelv, oktatás és a kisebbségek. Bp., Teleki László Alapítvány, Bp., 1997.

Attila Benő

■ *The Other Name of the Thing*

New Bilingual Dictionaries in Transylvania

In bilingual conditions language planning plays an important role in the effort of improving the speech of dominant bilingual speakers. If the minority language is not official one, the domain of its usage is restricted, and thus certain registers of the language are less known or less activated. The specialized bilingual dictionaries are extremely important in this context both in standardization and in the process of filling lexical gaps of bilingual speakers. The rising of language awareness and language tolerance on sociolinguistic basis is also important in this respect.

István Cserniczkó

■ *Ukrainian Educational Policy and the Linguistic Minorities*

Ukraine is de jure a monolingual state, but de facto is multilingual. It is proved by the census data, the sociological research and by the everyday practice. Although 130 nationalities live in the country, Ukrainians (by nationality) create the absolute majority. But if we take into consideration the contact variant of the Ukrainian and Russian language, that is the surzhyk (which can be considered an independent language according to a lot of people), then the Russians whose native language is Russian are relatively in majority.

The Ukrainian political elite which calls itself democratic, wants to resolve the discrepancy between the de facto and the de jure situation in the way that they imagine the country as a monolingual state. The President, the ministry of education, ministry of culture, ministry of traffic created a situation according to the aligned action plan, in which the state language (the Ukrainian) extrudes the other languages from the offices, the education, the traffic, the culture and from the electronic media.

To follow with attention the decisions of the last few months it seems that Ukraine wishes to continue the soviet internationalist national politics inherited from Lenin, but with a little difference, that instead of the Russification they place the Ukrainian language in the centre. In the concept of the Ukrainian political elite the ethnical diversity has its role, but the linguistic diversity is undesirable.

Kálmán Gábor

■ *The Hungarian Young People in the World Risk Society*

The processes that started at the beginning of the 90s and are still going on, have transformed basically the impact of macrolevel social trends on young people. From the 90s globalization has an impact not only on the elite groups of youth, but – because of the trends that made young people become actors of the market – it is present in the life of the majority of them. Due to the individualization of youth – becoming personally and financially independent at an earlier age (e.g. independence in entertainment, in having own money and credit) – the rise of the consumption status of young people has become a trend. The most important macro level trend, that transformed the young into actors of the market has strengthened the effects of world risk society on young people. The present crisis shows clearly the integration of uprising regions into world risk society, but altogether shows also that the country belongs to the vulnerable areas of the world. The closing up of the region and youth in this region may continue, but we have to count on the risks, the growing dangers of the process too.

Regional characteristics, local differences play an important role in spreading of trends and effects of the crisis. Disadvantages are regionally concentrated: regions that are disadvantaged in their access to resources are becoming even more endangered.

In case of young people with disadvantaged background, lower level of

SZÁMUNK SZERZŐI

- Balázs Imre József** (1976) – irodalomtörténész, főszerkesztő, egyetemi adjunktus, BBTE, Kolozsvár
- Benő Attila** (1968) – nyelvész, költő, egyetemi docens, BBTE, Kolozsvár
- Bodó Márta** (1963) – szerkesztő, PhD, Kolozsvár
- Cseke Péter** (1945) – irodalomtörténész, szerkesztő, egyetemi tanár, BBTE, Kolozsvár
- Cserniczkó István** (1973) – nyelvész, egyetemi docens, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektorhelyettese, Beregszász
- Demeter Csanád** (1981) – tanár, Szentegyháza, doktorandus, BBTE, Kolozsvár
- Egyed Péter** (1954) – író, filozófus, egyetemi tanár, BBTE, Kolozsvár
- Farkas Wellmann Éva** (1979) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár/Székelyudvarhely
- Fodor Györgyi** (1986) – magiszteri hallgató, BBTE, Kolozsvár
- Gábor Kálmán** (1948) – szociológus, tudományos főmunkatárs, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest
- Gagyi Ágnes** (1980) – doktorandus, kutató, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár
- Gál Noémi** (1981) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár
- Géczi János** (1954) – költő, Veszprém
- Cs. Gyimesi Éva** (1945) – ny. egyetemi tanár, Kolozsvár
- Kántor Lajos** (1937) – irodalomtörténész, az MTA doktora, Kolozsvár
- Kása Zoltán** (1948) – informatikus, egyetemi tanár, Sapientia – EMTE, Kolozsvár–Marosvásárhely
- Kenéz Ferenc** (1944) – költő, műfordító, Budapest
- Kolláth Anna** (1954) – nyelvész, a Maribori Egyetem tanszékvezető professzora
- Kós András** (1914) – szobrászművész, Kolozsvár
- Naum, Gellu** (1915–2001) – költő, műfordító
- Péntek János** (1941) – nyelvész, egyetemi tanár, akadémikus, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság elnöke
- Péter Árpád** (1981) – kritikus, doktorandus, BBTE, Kolozsvár
- Sas Péter** (1954) – művelődés- és irodalomtörténész, Budapest
- Szoták Szilvia** – kutató, MTA ENKI, PhD, Budapest
- Tóth Szabolcs Barnabás** (1977) – történész, doktorandus, Sepsiszentgyörgy
- Wilhelm Sándor** (1945) – ny. tanár, biológus, PhD, Székelyhíd
- Zabán Márta** (1982) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár
- Zuh Deodáth** (1982) – doktorandus, BBTE/ELTE, Kolozsvár

Támogatók

COMMUNITAS
ALAPÍTVÁNY

Alapította az RMDSZ

nka

Nemzeti Kulturális Alap

KOLOZSVÁR
POLGÁRMESTERI
HIVATALA

„A standard és a köznyelv közössé tétele semmiképpen nem irányulhat arra, hogy csökkentsük a regionális nyelvváltozatok szerepét a külső régiókban. Ehhez azonban változásra van szükség az anyanyelv-pedagógia szemléletében is. Az anyanyelv-oktatásban sokkal természetesebbnek kellene lennie, és jelen kellene lennie a nyelv változatosságának... A változatosság elismerése és felismerése a kodifikált változat fontosságára is felhívna a figyelmet, természetessé tenné a nyelven belüli folyamatos mozgást, a spontán kódváltást. Az anyanyelvoktatásban gyökeres változást eredményezett, hogy a nyelvi rendszer helyett a nyelvhasználat és a kommunikáció került előtérbe, a stílárís regiszterek ismerete és gyakorlása.”

(Péntek János)

ISSN 1222 8338

9 771222 833004

0 9 0 0 2

4 LEJ • 500 FT

EPOCĂ SCHIMBĂTOARE – LIMBAJ SCHIMBĂTOR
CHANGING TIMES – CHANGING LANGUAGE